

STRATEGAETH DREFTADAETH 2025-2030
CYNGOR BWRDEISTREF SIROL
RHONDDA CYNON TAF

Cynnwys

Ein Gweledigaeth:.....	3
Cyflwyniad.....	4
Ein Hamcanion Strategol.....	7
Nod strategol	9
Diogelu:	9
Cynllun Gweithredu Diogelu 2025-2030.....	111
Nod strategol	12
Eiriolaeth: hyrwyddo ein rôl a ninnau'n geidwaid treftadaeth a chyfleu pwysigrwydd hanfodol ein treftadaeth i bawb.	123
Eiriolaeth Cynllun Gweithredu 2025-2030.....	144
Nod strategol	15
Gwybodaeth: addysgu a hyrwyddo dealltwriaeth o'n treftadaeth, gan annog cyfranogiad mewn gweithgareddau ac ymchwil am ein treftadaeth. ...	15
Gwybodaeth Cynllun Gweithredu 2025-2030	18
Nod strategol	18
Ymgysylltu: gweithio gyda thrigolion, ymwelwyr, cymunedau a phartneriaid i greu cyfleoedd i ymwneud â threftadaeth, hybu iechyd a llesiant a diogelu'r amgylchedd adeiledig hanesyddol.	18
Cynllun Gweithredu Ymgysylltu 2025-2030.....	21
Monitro a Gwerthuso	21
Atodiad 1: Asedau Treftadaeth.....	22
Cofebau	22

Cylch yr Orsedd	23
1850 Pontypridd Pontypridd Gorsedd ST 08138 90098	23
1861 Aberdâr Aberdare Cenedlaethol Wedi'i ddileu	23
1885 Aberdâr Aberdare Cenedlaethol Wedi'i ddileu	23
1905 Aberpennar Mountain Ash Cenedlaethol ST 04470 99793.....	23
1928 Treorci Trenchy Cenedlaethol SS 95858 96149	23
1946 Aberpennar Mountain Ash Cenedlaethol (Gohiriwyd o 1940) ST 04470 99793.....	23
1956 Aberdâr Aberdare Cenedlaethol SN 99428 03315	23
Adeiladau Hanesyddol	23
Amgueddfa Parc Treftadaeth Cwm Rhondda	24
Lido Cenedlaethol Cymru: 'Lido Ponty'	26
Parc Gwledig Cwm Dâr.....	26
Amgueddfa Cwm Cynon	27
Llyfrgelloedd Rhondda Cynon Taf.....	28
Theatrau:.....	28
Enghreifftiau o ddarpariaeth treftadaeth annibynnol yn RhCT	30
Amgueddfa a Phrofiad y Bathdy Brenhinol.....	30
Amgueddfa Pontypridd.....	30
Crochendy Nantgarw	30
Sant Elfan, Aberdâr	31
Atodiad 2: Polisiau a Strategaethau.....	31

Ein Gweledigaeth:

“Dathlu a gwerthfawrogi treftadaeth gyfoethog Rhondda Cynon Taf trwy arddangos ein hetifeddiaeth ddiwylliannol, cydnabod y bobl a’r straeon sy’n llunio ein hanes a chadw ein hadeiladau, ein casgliadau a’n hasedau ffisegol ar gyfer y genhedlaeth bresennol a chenedlaethau’r dyfodol.”

Cyflwyniad

Mae Rhondda Cynon Taf yn gyrchfan o dreftadaeth ddiwylliannol a hanesyddol gyfoethog a'i hamlygrwydd ac apêl gynyddol yw prif nod y strategaeth hon. Mae ein treftadaeth yn llunio ein hunaniaeth ac yn meithrin ymdeimlad o gymuned.

Mae Cynllun Corfforaethol Rhondda Cynon Taf, 'Gweithio gyda'n Cymunedau 2024-30', yn nodi Gweledigaeth y Cyngor sef:

"Mae modd i bob person, cymuned a busnes dyfu a byw mewn Bwrdeistref Sirol iach, gwyrdd, diogel, bywiog a chynhwysol lle mae modd iddyn nhw gyflawni eu llawn botensial ym mhob agwedd ar eu bywydau a'u gwaith, nawr ac yn y dyfodol."

Mae treftadaeth a diwylliant yn cael eu cydnabod fel un o bedwar Amcan Llesiant y Cynllun Corfforaethol, gan gydnabod:

- Mae diwylliant a threftadaeth yn fywiog, a bod gwahaniaethau'n cael eu dathlu mewn cymunedau cadarn sy'n hybu llesiant.
- Rydyn ni'n dathlu ac yn diogelu treftadaeth ddiwylliannol, ddiwydiannol a byd chwaraeon Rhondda Cynon Taf.

Mae hon yn strategaeth uchelgeisiol a fydd yn gofyn am gydweithio, arloesi a chyfranogiad gan ein cymunedau, trigolion ac ymwelwyr, busnesau preifat a sefydliadau trydydd sector. Mae i faterion yn ymwneud â hygyrchedd, cynhwysiant ac amrywiaeth le amlwg yn y strategaeth hon wrth i ni barhau i chwilio am ffyrdd newydd o ddarparu ar gyfer pobl ag anghenion gwahanol. Bydd agwedd gryfach, fwy cadarn at gynhwysiant yn gofyn am ailasesiad cynhwysfawr o'r ffyrdd y mae modd i'n treftadaeth ddiriaethol ac anniriaethol fod yn hygyrch i bawb, waeth beth fo'u hanabledd, hunaniaeth neu gefndir.

Mae'r strategaeth hon yn cynrychioli ein gweledigaeth gyffredin ar gyfer rheolaeth gadarnhaol, cadwraeth a hyrwyddo treftadaeth y Cyngor ac mae'n nodi sut mae modd i'n treftadaeth gyfrannu'n gadarnhaol at ddatblygu cymunedau bywiog a chynaliadwy ledled Rhondda Cynon Taf. Trwy greu a chefnogi partneriaethau effeithiol a chymunedau cydnerth, ein nod yw cynnal a diogelu ein treftadaeth, a chydweithio i hyrwyddo dealltwriaeth a gwybodaeth ohoni trwy weithgareddau addysg a chymryd rhan. Nod y Strategaeth yw cofleidio pob agwedd ar dreftadaeth y Cyngor gan gynnwys elfennau naturiol, adeiledig, diwydiannol, diwylliannol, chwaraeon a chymunedol, ac annog cymryd rhan ehangach mewn treftadaeth ledled y fwrdeistref.

Mae'r Strategaeth Dreftadaeth newydd yn cael ei datblygu yn y flwyddyn y bydd Rhondda Cynon Taf yn cynnal yr Eisteddfod Genedlaethol, gŵyl ddiwylliannol deithiol fwyaf a hynaf Ewrop. Mae'r Eisteddfod Genedlaethol yn rhan unigryw o dreftadaeth Cymru a RhCT, lle cynhaliwyd yr Eisteddfod fodern gyntaf ym 1861. Mae gan y fwrdeistref lawer i'w gynnig i'w thrigolion ac ymwelwyr, ac mae'r Eisteddfod Genedlaethol yn rhoi'r cyfle i ni arddangos ein pobl a'n lleoedd – agweddau allweddol ar ein treftadaeth – a defnyddio ei hetifeddiaeth i ysbrydoli ymgysylltiad a chefnogi ei uchelgais o ran y Strategaeth Hybu'r Gymraeg.

Wrth greu'r Strategaeth Dreftadaeth, mabwysiadodd Rhondda Cynon Taf ddull sy'n seiliedig ar le ac sy'n canolbwyntio ar bobl. Caiff y strategaeth ei llywio gan broses ymgysylltu â grwpiau rhanddeiliaid a thrigolion:

- Arolwg Ar-lein rhwng Gorffennaf 2023 a Mawrth 2024
- Sesiynau ymgysylltu 'Ein Treftadaeth' mewn lleoliadau ledled RhCT
- Cyfarfodydd ymgysylltu â grwpiau rhanddeiliaid

Roedd y broses yn canolbwyntio ar ofyn y cwestiwn: 'Beth yw treftadaeth Rhondda Cynon Taf?', gan geisio nodi beth mae'r term 'treftadaeth' yn ei olygu, a sut rydyn ni'n diffinio ac yn nodi asedau treftadaeth diriaethol ac anniriaethol gyda'n gilydd.

Mae'r strategaeth hon yn mabwysiadu diffiniad eang o dreftadaeth, i gynnwys:

- yr amgylchedd adeiledig (gan gynnwys ein hadeiladau hanesyddol a henebion);
- arteffactau a deunyddiau (o amgueddfeydd a chasgliadau archifol i adnoddau ar-lein);

- treftadaeth anniriaethol (straeon, pobl, traddodiadau ac arferion lleol).

Mae modd i dreftadaeth ddarparu persbectif hanesyddol a chynnig dealltwriaeth i ni o bwy ydym ni heddiw a'n lle yn y byd. Nod y strategaeth yw rhoi cyd-destun inni o ble y daethom ni, yn ogystal ag ysgogi ein gobeithion a'n dyheadau ar gyfer y dyfodol, ac atgyfnerthu ein balchder yn ein bro. Pobl a chymunedau, straeon a thraddodiadau, diwylliant a'r Gymraeg, yw ein treftadaeth.

Mae'r strategaeth yn cydnabod sut mae ein hamgylchedd adeiledig hanesyddol yn adnodd pwerus ar gyfer datblygu economaidd, adfywio, cefnogi menter a busnes, twristiaeth, a denu pobl i fyw, gweithio, ymweld a buddsoddi yn y fwrdeistref. Mae gan y strategaeth hon felly gysylltiadau cryf â Strategaeth Dwristiaeth y Cyngor, a gyhoeddwyd ym mis Medi 2021, sy'n ceisio sefydlu RhCT fel:

“Y prif gyrchfan yn y DU ar gyfer ymweliadau a gwyliau yn seiliedig ar "brofiad", gan arddangos ein tirwedd, diwylliant a'n treftadaeth o'r radd flaenaf.”

Mae Strategaeth Dreftadaeth 2025-2030 hefyd yn cyd-fynd â'n Cynllun Corfforaethol 2024-2030. Wrth wneud hynny, mae'n nodi camau gweithredu sy'n ceisio sicrhau cadwraeth a rheolaeth gynaliadwy ar ein hasedau treftadaeth, yn ogystal ag amcanion a all ychwanegu gwerth at lesiant ein cymunedau.

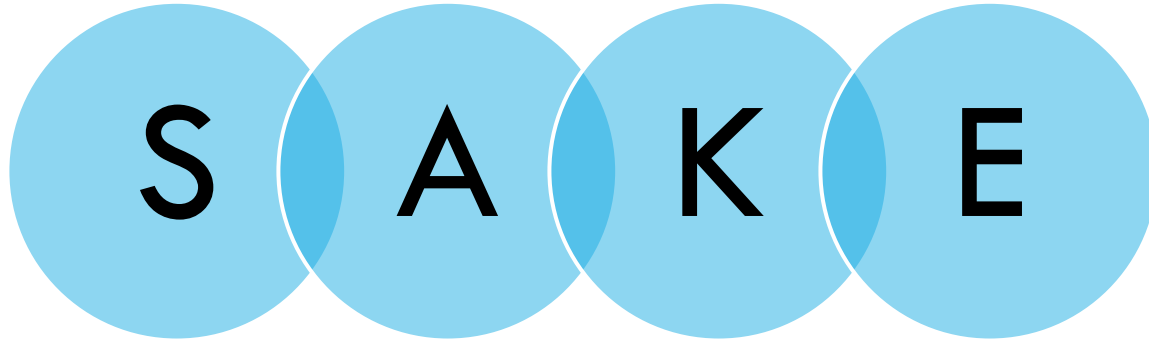
Rydyn ni wedi nodi pedair blaenoriaeth strategol a fydd yn gymorth i gyflawni gweledigaeth ein Strategaeth Dreftadaeth dros y 5 mlynedd nesaf:

Ein

Hamcanion

Strategol

Diogelu – i sicrhau ein bod ni'n mabwysiadu'r safonau uchaf o gadwraeth wrth reoli ein casgliadau; gweithio mewn partneriaeth i gadw a diogelu ein hamgylchedd hanesyddol adeiledig; a dogfennu ein hanes byw ar gyfer y dyfodol.

Eiriolaeth – hyrwyddo ein rôl fel ceidwaid treftadaeth a chyfleu pwysigrwydd hanfodol ein treftadaeth i bawb.

Gwybodaeth – i hybu addysg a dealltwriaeth o'n treftadaeth, annog cyfranogiad mewn gweithgareddau ac ymchwil am ein treftadaeth.

Ymgysylltu – gweithio gyda thrigolion, ymwelwyr, cymunedau a phartneriaid i greu cyfleoedd i ymwneud â threftadaeth, hybu iechyd a lles a diogelu'r amgylchedd adeiledig hanesyddol.

Nod strategol

Diogelu: i sicrhau ein bod ni'n mabwysiadu'r safonau cadwraeth uchaf wrth reoli ein casgliadau; gweithio mewn partneriaeth i gadw a diogelu ein hamgylchedd hanesyddol adeiledig; a dogfennu ein hanes byw ar gyfer y dyfodol.

Mae cadw ein hasedau ffisegol yn ymwneud â chadwraeth. Mae'r holl asedau, gan gynnwys treftadaeth ddiwylliannol a diwydiannol, yn rhan o adrodd stori Rhondda Cynon Taf a'i phobl, ac yn diffinio cymeriad a hunaniaeth y fwrdeistref.

Mae CBSRhCT wedi ymrwymo i gefnogi grwpiau treftadaeth gymunedol ac yn cydnabod eu cyfraniad gwerthfawr at greu a diogelu cymdeithas fwy cynhwysol ac amrywiol. Byddwn ni'n cefnogi ac yn codi ymwybyddiaeth o fentrau cymunedol ac yn eu hannog i ffynnu

trwy ddod â phobl o wahanol oedran a chefnidiroedd ynghyd a gwella hunaniaeth gymunedol yn ogystal â chyd-ddealltwriaeth a dealltwriaeth traws-ddiwylliannol.

Wrth ddiogelu ein treftadaeth, byddwn ni'n sicrhau ein bod ni'n ymgysylltu'n ystyrllon â phob grŵp oedran ac ethnigrwydd. Byddwn ni'n ymdrechu i gasglu a chadw hanesion llafar ein cymuned, a thrwy hynny warchod ein cof cyfunol a'n diwylliant anniriaethol ehangach.

O ran asedau ffisegol, byddwn ni'n darparu canllawiau priodol i'r holl grwpiau cymunedol, ymarferwyr treftadaeth, sefydliadau, y trydydd sector a rhwydweithiau eraill ar gais i hwyluso manteisio ar botensial enfawr ein treftadaeth. Mae modd i dreftadaeth gyfrannu fel arf ar gyfer datblygu cynaliadwy ac adfywio yn ein cymunedau.

Mae polisiau, strategaethau a deddfwriaeth sylweddol yn eu lle ar lefel genedlaethol a lleol i warchod asedau treftadaeth diriaethol ac anniriaethol (gweler Atodiad 1).

Serch hynny, mae mynd i'r afael â **'Threftadaeth mewn perygl'** yn RhCT yn parhau i fod yn rhan sylfaenol o'r strategaeth a bydd yn parhau i lywio'r gwaith o baratoi Cynlluniau Gweithredu Diogelu a'u rhoi ar waith yn y dyfodol.

Deilliannau:

- Creu cofrestr risg a fydd yn olrhain ein cyflawniadau, heriau ac ymagwedd hyblyg at ein blaenoriaethau.
- Nodi problemau a'u hachosion, a sut i'w rheoli trwy weithredu cadarnhaol lle bo modd neu fesurau gorfodi lle bo angen.
- Asesu'r berthynas rhwng defnydd presennol a blaenorol adeilad sydd mewn perygl a'i berchenogaeth a'i gyflwr.
- Nodi ac egluro rolau a chyfrifoldebau perchnogion presennol y safle, y sector cyhoeddus, y sector preifat neu'r trydydd sector.
- Cydlynu ymagwedd yr Awdurdod at Adeiladau Rhestredig mewn Perygl o ran cadwraeth, cynllunio, tai, adfywio a datblygu.
- Cynnwys ein cymunedau wrth wneud penderfyniadau sy'n effeithio ar ein hasedau treftadaeth. Cynghori perchnogion, meddianwyr ac asiantau, yn ogystal â chymunedau lleol a sefydliadau trydydd sector.

Cynllun Gweithredu Diogelu 2025-2030

Camau gweithredu:	Dyddiad Cyflwyno
Nodi cyllid i archwilio, rhesymoli a digideiddio Casgliadau Cyngor RhCT.	Blwyddyn 3
Datblygu polisi ar gyfer Casgliadau Cyfoes e.e. Covid-19.	Blwyddyn 1
Gweithio gyda'n haelodau etholedig a chymunedau i ddatblygu meini prawf i bennu blaenoriaeth a statws ein safleoedd treftadaeth adeiladau rhestredig sy'n eiddo i'r Cyngor.	Blwyddyn 1
Cynnal arolygon cyflwr o adeiladau rhestredig sy'n eiddo i'r Cyngor a datblygu cynllun datblygu.	Blwyddyn 3
Nodi cyllid i ddiogelu safleoedd treftadaeth allweddol ar gyfer cenedlaethau'r dyfodol, gan gynnwys ystyried cyllid y Cyngor lle bo angen i gyfateb â cheisiadau allanol.	Blwyddyn 5
Cefnogi grwpiau cymunedol a sefydliadau cyfrifol i ddiogelu asedau coffa 'mewn perygl' sydd ddim yn eiddo i'r Cyngor.	Blwyddyn 5

Nod strategol

Eiriolaeth: hyrwyddo ein rôl a ninnau'n geidwaid treftadaeth a chyfleu pwysigrwydd hanfodol ein treftadaeth i bawb.

Mae gan Ronda Cynon Taf barciau sydd wedi ennill gwobrau cenedlaethol ac amgueddfeydd achrededig, ardaloedd cadwraeth dynodedig, adeiladau rhestredig, henebion a safleoedd treftadaeth amrywiol a chyfoethog. Mae pob un ohonyn nhw'n ased eiriolaeth cryf sy'n amlygu treftadaeth gyfoethog ein bwrdeistref. **Gweler Atodiad 1: Asedau Treftadaeth** Yng nghyd-destun y Cynllun Corfforaethol a'r Strategaeth Dreftadaeth hon, mae sefydlu eiriolaeth gref yn cynnig tair mantais ganolog:

- Balchder dinesig a llesiant – gwneud RhCT yn lle gwell i fyw, gweithio ac ymweld ag ef.
- Adfywio economaidd – tyfu ein heconomi leol drwy dwristiaeth a mewnfuddsoddiad.
- Cadwraeth – cynnwys ein cymunedau yn y gwaith o gadw a gwarchod ein treftadaeth.

Y tu hwnt i'n tirwedd ffisegol, mae gan RCT hefyd draddodiadau dwfn a chyfoeth o gasgliadau a straeon sy'n disgrifio profiad bywyd pobl sy'n rhan o'n treftadaeth. Mae'r strategaeth newydd hon yn dynodi ein huchelgais ar y cyd i adfywio'r ddarpariaeth dreftadaeth ledled yr awdurdod. Mae'n cynrychioli ymrwymiad i gydweithio, ac i drawsnewid pobl a lleoedd drwy wreiddio treftadaeth wrth galon creu lleoedd mewn ymagwedd sy'n canolbwyntio ar bobl at ddatblygu cymunedol.

Mae Canolfan Calon Taf Parc Coffa Ynysangharad yn enghraifft o rinweddau'r ymagwedd hon. Mae canolfan dreftadaeth ac addysgol a ariennir yn hael gan Gronfa Dreftadaeth y Loteri Genedlaethol, Trawsnewid Trefi Llywodraeth Cymru, a Chyngor Bwrdeistref Sirol Rhondda Cynon Taf, wedi profi i fod yn ganolbwynt bywiog o weithgarwch a dysg. Mae treftadaeth yn ganolog i'r llwyfan gyda sgysiau rheolaidd am hanes yn ymdrin â phynciau hynod ddiddorol fel Twneli Pontypridd, Caeau Ynysangharad, a Phontypridd yn y 1960au. Mae'r ganolfan yn cynnig nifer o gyrsiau a gweithgareddau. Un enghraifft sy'n dangos y lefelau ymgysylltu yw'r 'prosiect crefftio pabi coch' lle bu cydweithio rhwng ysgolion a'r gymuned ehangach yn dod at ei gilydd i greu 100 o babïau ceramig a gafodd eu harddangos ar gyfer Sul y Cofio.

Dan arweiniad carfan o wirfoddolwyr ymroddedig, mae selogion garddio 'Cyfeillion Parc Coffa Ynysangharad', yn elwa o ddsbarthiadau a gweithdai yn y tŷ gwydr a'r ardd. Mae'r 'Cyfeillion' hefyd wedi hwyluso cyfres o weithgareddau plannu i blant ac arddangosiadau coginio. I gyfoethogi profiadau ymwelwyr, mae byrddau dehongli wedi'u gosod ym mhob rhan o'r parc, gan gynnig cipolwg ar dirnodau fel Lido Cenedlaethol Cymru, cerflun Evan James a James James, y safle seindorf, yr ardd isel, a hanes chwaraeon y parc yn ogystal â'i gysylltiadau dwfn â choffadwriaeth.

Mae Calon Taf wedi cynnal nifer o siopau treftadaeth dros dro lle mae ymwelwyr â'r parc yn cael eu hannog i rannu eu hatgofion a ffotograffau o'r parc. Mae'r cyfraniadau yma wedi llywio a chyfoethogi ein harddangosfeydd deongliadol o amgylch y parc yn sylweddol.

Mae cynnal Eisteddfod Genedlaethol 2024 ym Mharc Coffa Ynysangharad ym Mhontypridd yn enghraifft o hyn. Disgwylir mwy na 170,000 o ymwelwyr ar y Maes, a thros 200 o stondinau, felly bydd yr Eisteddfod yn rhoi digon o gyfleoedd i'n treftadaeth gael ei gwerthfawrogi.

Diwygio Delweddau/Altered Images

Mae datblygiad y prosiect Diwygio Delweddau, a ariennir gan Gronfa Dreftadaeth y Loteri Genedlaethol, wedi rhoi templed i ni ar gyfer ymgysylltu â'r cyhoedd yn y dyfodol. Mae'r prosiect wedi ymgysylltu â phobl o bob oed a gallu ar amrywiaeth o weithgareddau creadigol, arloesol ac addysgol ar thema treftadaeth, ac mae'r rhain wedi cyfrannu at wella iechyd a lles y sawl sydd wedi cymryd rhan yn y prosiect. Trwy weithdai, sesiynau hyfforddi a chyfleoedd perfformio a dehongli, mae cyfranogwyr wedi archwilio ein treftadaeth ddiwylliannol ddiriaethol ac anniriaethol i ddatgelu sut mae ein cymunedau wedi datblygu dros amser. Mae'r prosiect wedi gweithio gyda channoedd o bobl leol i ymchwilio a dehongli treftadaeth a hanes ein hardal, gan ganolbwyntio ar gofebion a cherfluniau, straeon, mythau a chwedlau. Mae'r prosiect wedi gweithio gyda channoedd o bobl leol i ymchwilio a dehongli treftadaeth a hanes ein hardal, gan ganolbwyntio ar gofebion a cherfluniau, straeon, mythau a chwedlau.

Mae gwirfoddolwyr y prosiect wedi tynnu miloedd o ffotograffau i greu cofnod gweledol cyfoes o gerfluniau, cofebion a henebion RhCT. Mae gwirfoddolwyr hefyd wedi cynnal cyfweiliadau gyda phobl leol ac wedi recordio straeon ac atgofion aelodau o'n cymunedau i greu archif hanes llafar sy'n dal hanes cymdeithasol RhCT. Mae eu holl waith yn ymddangos ar wefan newydd 'Ein Treftadaeth RhCT', sy'n arddangos ac yn dathlu diwylliant, treftadaeth a hanes cyfoethog ac amrywiol RhCT.

Deilliannau:

- Bydd canfyddiad y cyhoedd o'n treftadaeth a rennir ac ymgysylltiad â hi yn gwella.
- Bydd cyfleoedd presennol a newydd ar gyfer prosiectau a darpariaeth a fydd yn gwella mynediad i'n treftadaeth ac ymgysylltiad â'n treftadaeth yn cael eu nodi.
- Bydd mwy o ffocws ar dreftadaeth gymunedol, cydweithio a chydgyhyrchu. Byddwn ni'n gweithio gyda grwpiau treftadaeth trydydd sector, grwpiau preifat, cymdeithasau hanesyddol, gweithgareddau cymdeithasol/iechyd, a'r celfyddydau perfformio, ymhlith eraill, i annog "ymdeimlad o le".
- Bydd ein cymunedau'n cael eu dwyn ynghyd drwy gyd-ddiddordeb yn ein treftadaeth leol ac ymgysylltu â hi er budd lleol.

Eiriolaeth Cynllun Gweithredu 2025-2030

Camau gweithredu	Dyddiad Cyflwyno
Sefydlu cronfa ddata sy'n cofnodi ac yn nodi treftadaeth anniriaethol a diriaethol ledled RhCT.	Blwyddyn 3
Cyflawni camau gweithredu sy'n cynyddu hygyrchedd i dreftadaeth a reolir gan y Cyngor ledled RhCT ar gyfer pob sector o'r gymuned.	Blwyddyn 5 Blwyddyn 3
Nodi cyfleoedd i wneud y mwyaf o'n harlwy treftadaeth gan gynnwys ceisio cyllid ychwanegol i ddatblygu prosiectau.	Blwyddyn 1
Datblygu fframwaith sy'n sicrhau ein bod ni'n cydnabod ac yn dathlu'r bobl sy'n cyfrannu at dreftadaeth RhCT, e.e. cynlluniau Placiau Glas, Oriol yr Anfarwolion ac Arwyr Byd Chwaraeon.	Blwyddyn 1

Datblygu cynllun gweithredu gyda phartneriaid a chymunedau sy'n nodi cerrig milltir i hyrwyddo a gwneud y mwyaf o'r cynnig treftadaeth yn RhCT.	
---	--

Nod strategol

Gwybodaeth: addysgu a hyrwyddo dealltwriaeth o'n treftadaeth, gan annog cyfranogiad mewn gweithgareddau ac ymchwil am ein treftadaeth.

Mae arwyddocâd byd-eang ein treftadaeth gyfoethog, fywiog ac amrywiol yn rhoi cyfle i gasglu, rhannu a chynyddu gwybodaeth ymhlith ein trigolion, disgyblion ac ymwelwyr. Rhaid i'n darpariaeth treftadaeth barhau i fod yn berthnasol a bod modd ei addasu, gan ymgysylltu â'r dulliau newydd o ddysgu sydd yn y Cwricwlwm i Gymru. Nod y cwricwlwm newydd yw rhoi gwybodaeth a dealltwriaeth i ddisgyblion mewn ysgolion ar draws RhCT o'u treftadaeth leol mewn cyd-destun ehangach. Defnyddir darluniau lleol i ymwneud ag achlysuron cenedlaethol a byd-eang, er enghraifft, bydd ymweliad Eisteddfod Genedlaethol 2024 â Rhondda Cynon Taf yn meithrin gwell dealltwriaeth o hanes eisteddfodau ar draws y fwrdeistref.

Un o nodau allweddol y strategaeth hon yw cynyddu mynediad ehangach at y cyfoeth o hanes a gwybodaeth a ddelir yn atgofion a phrofiadau ein trigolion a'n cymunedau. Mae ein 'stori' yn enwog drwy'r byd, a denodd Amgueddfa Parc Treftadaeth Cwm Rhondda 73,202 o ymwelwyr yn 2023/2024. Bob blwyddyn rydyn ni'n croesawu cannoedd o filoedd o ymwelwyr i'r fwrdeistref sy'n ceisio deall

ac ymgysylltu â'n treftadaeth. Mae'r Amgueddfa'n parhau i esblygu, a, gyda chymorth cyllid gan Lywodraeth Cymru, mae wedi cyflwyno technolegau digidol arloesol newydd yn ei mannau arddangos. Ar y safle ym Mharc Treftadaeth Cwm Rhondda a ledled yr Awdurdod, rydyn ni'n parhau i weithio gyda'n partneriaid creadigol a thrawstoriad eang o grwpiau cymunedol ar sawl prosiect sy'n torri tir newydd.

Mae prosiect Diwygio Delweddau/Altered Images, a ariennir gan Gronfa Dreftadaeth y Loteri Genedlaethol, wedi gweithio gyda phartneriaid i gasglu gwybodaeth mewn ffordd greadigol ar draws y cenedlaethau. Bydd gwefan Ein Treftadaeth RhCT yn archifo cofnodion gweledol a chlywedol sy'n ymwneud â'n treftadaeth trwy lygad a chlust ac o enau ein cymunedau.

Byddwn ni'n parhau i ddatblygu'r defnydd o godau QR a thechnoleg GPS yn y broses o ddiweddarau, cofnodi ac adolygu ein hasedau treftadaeth adeiledig.

Mae ein 117 Cofeb Rhyfel sydd i'w gweld yn ein parciau, eglwysi ac ar ymyl ffyrdd, yn Rhondda Cynon Taf yn galluogi ein trigolion a'n hymwelwyr i ymgysylltu â'n treftadaeth mewn lleoliadau hynod amrywiol. Maen nhw'n coffáu'r rhai a gollodd eu bywydau yn y bedwaredd ganrif ar-bymtheg, y Rhyfel Byd Cyntaf a'r Ail Ryfel Byd ac yn anrhydeddu'r rhai a frwydrodd yn Rhyfel Ynysoedd Falkland a Rhyfel Cartref Sbaen, gyda chysegriadau i wrthdaro mwy diweddar hefyd.

Dros y deunaw mis diwethaf mae Carfan y Lluoedd Arfog wedi gweithio'n agos gyda Chynghorwyr, grwpiau cymuned lleol a charfan y Priffyrdd ar nifer o brosiectau Cofebion Rhyfel. Mae'r prosiectau yma wedi cynnwys gwaith gwella a chynnal a chadw. Yn ogystal â hyn darparodd y garfan gefnogaeth i'r gymuned yng Nghwm-parc er mwyn agor ei chofeb ryfel newydd.

Wrth goffau'r rhai a ymladdodd a cholli eu bywydau mewn gwrthdaro, bydd digideiddio cofebion rhyfel yn sicrhau bod gwybodaeth ar gael ac yn cael ei rhannu, trwy godau QR sy'n cysylltu â gwefan newydd RhCT Ein Treftadaeth lle mae modd i ni ddysgu am y bywydau a'r straeon y tu ôl i'r enwau. Bydd ffyrdd digidol o reoli archifau a chasglu data yn cael eu nodi, megis SCRIPTI a ddefnyddir gan y Gwasanaethau Profedigaethau, i ddigideiddio cofnodion marwolaeth ar gyfer pob mynwent yn y fwrdeistref.

Ymchwil

Mae amgueddfeydd, archifau a llyfrgelloedd RhCT wedi ennill enw da fel canolfannau ymchwil allweddol i haneswyr diwydiannol a chymdeithasol. Yn ogystal â gweithio'n agos gyda Phrifysgol Caerdydd, Prifysgol De Cymru a Phrifysgol Abertawe, rydyn ni ar hyn o bryd yn cydweithio ag academyddion, prifysgolion, sefydliadau ac ymchwilwyr annibynnol o bob rhan o'r byd. Rydyn ni'n darparu deunyddiau ffynhonnell wreiddiol a'n dealltwriaeth ein hunain o'r maes rydyn ni'n ceisio gwella ac ehangu dealltwriaeth o'n gorffennol. Mae prosiectau parhaus yn cynnwys 'Gweithgarwch benywaidd ar y maes glo (Female activism on the coalfield)' a 'Black Miners: from Port to Pit'.

Deilliannau:

- Bydd ysgolion a cholegau ar draws RhCT yn cydnabod, yn defnyddio ac yn dathlu ein treftadaeth wrth gyflwyno Cwricwlwm i Gymru.
- Bydd adnoddau addysgol yn cael eu creu mewn partneriaeth â sefydliadau addysgol yn RhCT.
- Bydd arloesedd digidol yn cael ei ddefnyddio i ymgorffori treftadaeth fel ysgogydd allweddol wrth greu lleoedd, ac wrth gofnodi ac adolygu ein hasedau treftadaeth.
- Bydd dull partneriaeth o gasglu data yn cael ei fabwysiadu. Byddwn ni'n sicrhau bod yr holl bartïon yn deall polisiau clir ac yn cadw atyn nhw a bod polisiau rhannu data a datgelu cynhwysfawr yn eu lle.
- Bydd y gymuned a/neu'r rhai sydd â phrofiad o fyw yn darparu mewnbyn gwerthfawr wrth ddatblygu gweithdrefnau. Gan gynnwys ein cymunedau o'r cychwyn cyntaf, ein nod yw cael dealltwriaeth ddilys a phwylllog o'u diddordebau a'u meysydd/pynciau sydd wedi cael llai o sylw.

Gwybodaeth Cynllun Gweithredu 2025-2030

Camau gweithredu	Dyddiad Cyflwyno
Creu adnoddau a chefnogi datblygiad dealltwriaeth ehangach o dreftadaeth RhCT mewn partneriaeth â'r sector addysg.	Blwyddyn 3
Nodi cyllid i greu cyfleoedd i bawb gael mynediad a chynyddu gwybodaeth a dealltwriaeth o dreftadaeth RhCT.	Blwyddyn 5
Cynnal adolygiad o'r holl adnoddau a'r ddarpariaeth sy'n gysylltiedig â threftadaeth ar draws yr Awdurdod.	Blwyddyn 1
Mapio, gwella a chynyddu'r arlwy addysg oedolion mewn perthynas â threftadaeth.	Blwyddyn 5
Cynnal gwaddol yr Eisteddfod a chwilio am ragor o gyfleoedd i hyrwyddo'r Gymraeg a gweithgareddau diwylliannol ledled RhCT.	Blwyddyn 5
Gweithredu'r gwaith o ddigideiddio cofebion rhyfel yn RhCT.	Blwyddyn 3

Nod strategol

Ymgysylltu: gweithio gyda thrigolion, ymwelwyr, cymunedau a phartneriaid i greu cyfleoedd i ymwneud â threftadaeth, hybu iechyd a llesiant a diogelu'r amgylchedd adeiledig hanesyddol.

Mae ein treftadaeth yn cynnig cyfleoedd amrywiol i'n cymunedau a'n trigolion a all gael effaith gadarnhaol ar iechyd a llesiant.

Mae ymgysylltu â threftadaeth leol yn darparu profiadau a dysgu a rennir, gyda gweithgareddau rhwng cenedlaethau yn cysylltu cenedlaethau ac yn cryfhau cydlyniant cymunedol. Byddwn ni'n ymdrechu i gynyddu ymgysylltiad â threftadaeth, yn enwedig ymhlith plant a phobl ifainc. Wrth gyflawni'r nod, rydyn ni'n bwriadu cynyddu cysylltiad pob cenedlaeth â'n threftadaeth leol.

Rydyn ni wedi treialu sawl dull newydd yn ystod y prosiect Diwygio Delweddau, a ariennir gan Gronfa Dreftadaeth y Loteri Genedlaethol. Creodd swyddog y prosiect gyfres o weithgareddau creadigol, arloesol ac addysgol a oedd yn ymgysylltu â phob oedran a gallu, gan gynnwys gweithdai, sesiynau hyfforddi, a chyfleoedd i berfformio/dehongli. Byddwn ni'n parhau i adeiladu ar waith y swyddog prosiect a byddwn ni hefyd yn ceisio cynyddu'r ddwy sesiwn allgymorth gyda sesiynau trin gwrthrychau ac archwilio'r defnydd o gynnwys digidol arloesol a chreadigol.

Y Garfan Achlysuron

Mae'r Cyngor yn cynnal cyfres o achlysuron allweddol bob blwyddyn ledled ein canol trefi a'n parciau. Mae'r ŵyl deithiol fwyaf a hynaf yn y DU, Eisteddfod Genedlaethol Cymru, yn cael ei chynnal ym Mharc Coffa Ynysangharad yn 2024.

Mae Carfan Achlysuron yr Awdurdod, mewn cydweithrediad â'n Gwasanaeth Treftadaeth, yn darparu nifer o gyfleoedd i'n trigolion ac ymwelwyr ddathlu ac arddangos ein threftadaeth leol gyfoethog. Yn ogystal â'r Eisteddfod Genedlaethol, cynhaliwyd cyfres o achlysuron yn ymwneud â threftadaeth yn 2024. Mae'r rhain wedi cynnwys 'Ŵy-a-sbri' y Pasg a gynhaliwyd ym Mharc Treftadaeth Cwm Rhondda lle roedd 2,400 yn bresennol dros ddau ddiwrnod ac achlysuron threftadaeth hanner tymor y Sulgwyn ym Mharc Treftadaeth Cwm Rhondda lle roedd bron i 400 yn bresennol. Wedi dweud hynny, mae cryn potensial i gryfhau'r cysylltiadau â threftadaeth mewn achlysuron eraill sy'n cael eu cynnal yn ystod y flwyddyn yn yr Awdurdod. Byddai hyn yn cynnwys er enghraifft, Gŵyl Aberdâr. Roedd gan yr ŵyl 10,000 o ymwelwyr yn 2024, a oedd yn golygu colli cyfle sylweddol ar gyfer ymgysylltu â threftadaeth.

Gwirfoddoli a Threftadaeth

Ar draws y fwrdeistref, mae yna lawer sy'n gwirfoddoli i warchod a chadw ein treftadaeth. Byddwn ni'n gweithio gyda'n cymunedau a'r trydydd sector i'w galluogi i ddatblygu ac amlygu'r cyfleoedd yma i drigolion a rhanddeiliaid, gan gefnogi cynaliadwyedd grwpiau cymunedol. Fel y trafodwyd uchod, mae'r prosiect Diwygio Delweddau wedi rhoi cyfleoedd i wirfoddolwyr gynnal cyfweiliadau â phobl leol. Maen nhw wedi recordio straeon ac atgofion aelodau o'n cymunedau i greu archif hanes llafar sy'n dal hanes cymdeithasol RhCT.

Gan gydnabod bod ymgysylltu â threftadaeth yn cael llawer o effeithiau cadarnhaol ar y sector, ein cymunedau ac unigolion, bydd ymrwymiad parhaus hefyd i ymgysylltu â phob oedran â'n treftadaeth trwy ymgynghoriadau a gweithgareddau wedi'u targedu.

Cydweithrediad Ymchwil ar Benderfynyddion Iechyd: RhCT

Mae'r Cyngor wedi ymrwymo i wella cyfleoedd bywyd ei ddinasyddion ac mae cyllid wedi'i sicrhau gan y Sefydliad Cenedlaethol dros Ymchwil Iechyd a Gofal i sefydlu Cydweithfa Ymchwil ar Faterion Iechyd (HDRC) newydd ac arloesol Rhondda Cynon Taf. Mae CYBI yn cynnwys carfanau ar draws y Cyngor, Prifysgol Caerdydd a'r byd academaidd, Bwrdd Iechyd Prifysgol Taf Morgannwg (BIP CTM), Interlink Rhondda Cynon Taf a phartneriaid trydydd sector, ac Iechyd Cyhoeddus Cymru yn ogystal â dinasyddion yn gweithio yn rhan o bartneriaeth i dorri cylch tloedi a gwella'r deilliannau i drigolion.

Mae ein treftadaeth yn cynnig cyfle i ymgysylltu â'n trigolion wrth gydnabod gwerth ein treftadaeth i wella iechyd a lles.

Deilliannau targed ymgysylltu:

- Bydd cyfleoedd yn cael eu creu i ennyn diddordeb plant a phobl ifainc mewn treftadaeth.
- Bydd cyfleoedd yn cael eu creu i wirfoddoli a bydd ein cymunedau yn cael eu cefnogi.
- Bydd ymwybyddiaeth gymunedol o'n treftadaeth yn cynyddu.
- Bydd treftadaeth yn cael ei ddathlu mewn achlysuron allweddol ledled y fwrdeistref.

Cynllun Gweithredu Ymgysylltu 2025-2030

Camau gweithredu	Amserlen Dyddiad Cyflawni
Ymgynghori â rhanddeiliaid mewn perthynas â dathlu ein treftadaeth leol.	Blynyddoedd 2 a 4
Cynnwys cynnig treftadaeth yn holl achlysuron allweddol RhCT.	Blwyddyn 1
Nodi cyfleoedd i wirfoddolwyr ddatblygu sgiliau a hyrwyddo Treftadaeth RhCT.	Blwyddyn 5
Defnyddio treftadaeth fel arf ar gyfer cynnwys a chyfranogiad y cyhoedd, gan gydnabod ei rôl o ran gwella deilliannau i drigolion, yn enwedig yn rhan o'r Gydweithfa Ymchwil ar Faterion Iechyd (HDRC).	Blwyddyn 3 Blwyddyn 4
Creu llwybr ymgysylltu â rhanddeiliaid ar gyfer datblygu Strategaeth Dreftadaeth RhCT ar gyfer 2030 a thu hwnt.	Blwyddyn 5

Monitro a Gwerthuso

Mae'r strategaeth yma'n darparu fframwaith ar gyfer rheoli a datblygu treftadaeth Rhondda Cynon Taf yn y dyfodol. Bydd ei gyflawni yn cynnwys ein cymunedau a phartneriaid o'r sector cyhoeddus, y sector preifat a'r trydydd sector. Ymgymerir â'r nodau, deilliannau a champau strategol ar y cyd, felly, mae proses i fonitro a gwerthuso'r modd y caiff y strategaeth ei chyflawni yn hanfodol.

Bydd Gwasanaeth Treftadaeth y Cyngor yn arwain y gwaith o gyflawni'r strategaeth hon a bydd yn gyfrifol am ei gwerthuso. Bydd cyfarfodydd monitro chwarterol yn goruchwyllo cyflawni'r camau gweithredu a nodwyd a bydd y Gwasanaeth yn cyflwyno adroddiad cynnydd ar y Cynllun Gweithredu bob blwyddyn. Bydd yr Adroddiad Diweddarau Cynnydd a Chynllun Gweithredu Blynyddol yn cael eu cyflwyno i Grŵp Llywio Pwyllgor Gweithredu Diwylliant a Chelfyddydau Strategol cyn pob blwyddyn ariannol newydd. At hynny, bydd y pwyllgor craffu perthnasol yn craffu ar gynnydd o ran cyflawni o bryd i'w gilydd.

Bydd menter newydd o randdeiliaid allweddol yn ffurfio Fforwm Treftadaeth RhCT annibynnol, wedi'i hwyluso gan y Gwasanaeth Treftadaeth, sy'n cynrychioli'r sector cyhoeddus, y sector preifat a'r trydydd sector, a fydd yn gallu cronni adnoddau, arbenigedd a phrofiad, a darparu cyngor a chymorth wrth gyflawni'r strategaeth hon ar gyfer ein cymunedau.

Cynhelir adolygiad o'r strategaeth yn ystod 2027/28 a chyflwynir adroddiad i'r Cabinet. Cynhelir yr adolygiad nesaf i lywio strategaeth newydd ar ôl 2030 yn 2029/2030, yn unol ag amserlen Cynllun Corfforaethol y Cyngor.

Atodiad 1: Asedau Treftadaeth

Cofebau

Mae 203 o gofebau'n hysbys i Gyngor Bwrdeistref Sirol Rhondda Cynon Taf

Rhif	Cysegru Cofiant
1	Teulu Brenhinol
3	Personol

4	Ffigur Chwaraeon
6	Hanesyddol
9	Strwythur neu unigolyn yn y diwydiant adeiladu
10	Cynghorwyr neu Wleidyddion
15	Y Celfyddydau
30	Mwyngloddio
125	Rhyfel

Cylch yr Orsedd

1850	Pontypridd	Pontypridd	Gorsedd	ST 08138 90098
1861	Aberdâr	Aberdare	Cenedlaethol	Wedi'i ddileu
1885	Aberdâr	Aberdare	Cenedlaethol	Wedi'i ddileu
1905	Aberpennar	Mountain Ash	Cenedlaethol	ST 04470 99793
1928	Treorci	Trochry	Cenedlaethol	SS 95858 96149
1946	Aberpennar	Mountain Ash	Cenedlaethol (Gohiriwyd o 1940)	ST 04470 99793
1956	Aberdâr	Aberdare	Cenedlaethol	SN 99428 03315

Mae modd dod o hyd i leoliad ar fapiau lloeren ac OS gan ddefnyddio'r Cyfeirnodau Grid Cenedlaethol ar <https://gridreferencefinder.com/>

Adeiladau Hanesyddol

Mae 88 o henebion cofrestredig yn Rhondda Cynon Taf ac mae'r Cyngor yn gyfreithiol gyfrifol am ddiogelu 2 o'r 88, sef:

- Castell Canoloesol Llantrisant
- Cysegrfa ôl-ganoloesol Ffynnon y Santes Fair ym Mhen-rhys

Yn ogystal, mae'r Cyngor yn berchen ar tua 5% o'r adeiladau rhestredig yn y fwrdeistref.

Amgueddfa Parc Treftadaeth Cwm Rhondda

Mae Amgueddfa Parc Treftadaeth Cwm Rhondda, sy'n eiddo i'r Cyngor ac o dan ei reolaeth, ar safle hen Lofa Lewis Merthyr ac mae'n cynnwys clawdd pwll ac adeiladau rhestredig Gradd II. Wedi'i sefydlu ym 1986, mae Amgueddfa Parc Treftadaeth Cwm Rhondda yn 'adrodd' hanes cymdeithasol Cymoedd y Rhondda. Mae'r casgliad o tua 12,500 o wrthrychau yn cynrychioli themâu amrywiol gan gynnwys mwyngloddio, diwydiant, undebaeth, gweithrediaeth, enwogion lleol a phersonoliaethau byd chwaraeon, eitemau domestig, ffasiwn, a chrefydd. Ers ei agor, mae'r Parc Treftadaeth wedi dod yn enwog yn genedlaethol am gadw hanes cymdeithasol, mwyngloddio a diwydiannol ac am 'adrodd' stori Cymoedd De Cymru mewn ffordd unigryw.. Dros y degawd diwethaf mae buddsoddiad sylweddol ac ailstrwythuro staff wedi gweld gwelliannau parhaus ac ailddyfeisio ar draws yr amgueddfa ac wedi arwain at y safle yn denu mwy o ymwelwyr flwyddyn ar ôl blwyddyn yn gyson (ac eithrio yn ystod pandemig Covid-19).

Ymwelwyr i Amgueddfa Parc Treftadaeth Cwm Rhondda:

2015/16	33591
2016/17	33655
2017/18	41173
2018/19	46137
2019/20	52180

2020/21	1696	Covid-19
2021/22	34569	Covid-19
2022/23	66678	
2023/24	73202	

Heriau

- Mae angen buddsoddiad sylweddol ar y safle i ddiogelu ei gyfanrwydd strwythurol.
- Mynd i'r afael â rôl cloddio am lo mewn perthynas â'r newid yn yr hinsawdd.
- Colli ein pwynt gwerthu unigryw yn y pen draw, y teithiau tanddaearol dan arweiniad cyn-lowyr, oherwydd ymddeoliad.

Mae mentrau presennol yn cynnwys:

Datblygu gofod arddangos digidol gan ddefnyddio cynnwys arddangosfa'r 'Aur Du' (hanes glo) gyda chymorth arian Trawsnewid Cyfalaf gan Lywodraeth Cymru, cyfanswm buddsoddiad o £150,000. Mae'r arddangosfa hon yn cynnwys sgriniau cyffwrdd sydd â chynnwys digidol rhyngweithiol (testun mewn fformatau llinell amser a map, delweddau perthnasol o wrthrychau o'n casgliad, fideos hanesyddol, a ffeiliau sain) wedi'u hadlewyrchu ar sgriniau teledu mawr.

Mae Parc Treftadaeth Cwm Rhondda wedi dechrau'r broses o gofnodi atgofion y tywyswyr presennol gyda'r nod hirdymor o greu 'Taith Danddaearol' ddigidol hunan-arweiniol a chipio profiadau byw glowyr ar gyfer cenedlaethau'r dyfodol.

Cyfleoedd yn y dyfodol

Mae geowyddoniaeth yn hanfodol i'n helpu i fonitro a deall prosesau naturiol y ddaear ac effeithiau'r newid yn yr hinsawdd, fel bod modd i ni gefnogi atebion ymarferol i addasu i blaned sy'n newid. Gan weithio gyda sefydliadau diwylliannol, treftadaeth neu gelfyddydol a sefydliadau sy'n ymwneud â'r hinsawdd neu fyd amaeth, mae modd i Barc Treftadaeth Cwm Rhondda chwarae rhan allweddol wrth ysgogi ymgysylltiad hirdymor y cyhoedd â'n hinsawdd.

Lido Cenedlaethol Cymru: 'Lido Ponty'

Y Cyngor sy'n berchen arni ac yn ei rheoli, cyfrannodd Cronfa Les y Glowyr 1921 86% o'r costau cyffredinol ar gyfer adeiladu adeilad gwreiddiol y Lido. Bron i ganrif yn ddiweddarach roedd grant o £6.3 miliwn gan Gronfa Dreftadaeth y Loteri Genedlaethol, Cronfa Datblygu Rhanbarthol Ewrop, CADW a'r Cyngor yn gyfle i'r gwaith fynd yn ei flaen i adfer y Lido i'w hen ogoniant. Cafodd yr adeilad rhestredig Gradd II, a godwyd yn wreiddiol ym 1927, ei atgyweirio'n fanwl ac fe'i hailagorwyd yn swyddogol ar 24 Awst 2015.

Gan gadw ei olwg a'i bensaernïaeth o'r 1920au, gan gynnwys teils to 'Pantile', ciwbiclau pren, a gatiâu tro gwreiddiol, fe ailagorodd y Lido ar ei newydd wedd yn 2015 fel Lido Cenedlaethol Cymru, Pontypridd. Gan gyfuno treftadaeth â chysuron modern, mae ei safle amlwg yn y parcdir godidog ym Mharc Coffa Ynysangharad yn ei wneud yn un o lidos awyr agored mwyaf eiconig y DU. Mae'r 'Lido' yn cael ei gydnabod yn genedlaethol fel model adfywio llwyddiannus, sy'n ysgogi adfywiad pellach yng nghanol tref Pontypridd, ac yn gweithredu fel engraifft o arfer gorau ym maes adfywio.

Parc Gwledig Cwm Dâr

Mae Parc Gwledig Cwm Dâr, sy'n perthyn i'r Cyngor ac sydd dan ei reolaeth, yn un o'r cyrchfannau mwyaf cyffrous ac amrywiol yn ne Cymru, gyda thros 200 erw o fannau agored yn llawn pethau i'w gwneud. Mae'r Parc, sy'n gartref i Barc Beiciau Disgyrchiant ar gyfer Teuluoedd newydd sbon a llety ar y safle, yn safle Awyr Dywyll Cymru, sy'n cynnig amodau awyr y nos perffaith ar gyfer syllu ar y sêr a gweld cytserau.

Mae'r Parc wedi'i adeiladu ar dir a adenillwyd yn dilyn dros ganrif o gloddio am lo yn yr ardal, mae'n safle Porth Darganfod Parc Rhanbarthol y Cymoedd, yn atyniad twristiaeth allweddol i Ronda Cynon Taf, ac mae'n cynnig mynediad i'r atyniadau twristiaeth ehangach ledled cymoedd De Cymru.

Mae Canolfan Ymwelwyr y Parc wedi bod yn gweithredu ers 1985 ac mae nifer o olion hanesyddol eraill o orffennol glofaol yr ardal. Mae hyn yn cynnwys tramiau pwll glo, offer weindio pwll a'r hen draphontydd pren, a adeiladwyd ar anterth y chwyldro diwydiannol gan yr athrylith Isambard Kingdom Brunel, sy'n rhan o'r fynedfa i'r parc.

Amgueddfa Cwm Cynon

Mae Amgueddfa Cwm Cynon yn adeilad rhestredig Gradd II CADW ac yn gyn weithdy tramiau a godwyd ar safle tŷ castio Gwaith Haearn y Gadlys. Cwblhawyd y gwaith o adnewyddu'r adeilad ym 1996 ac agorodd yr amgueddfa'n llawn yn 2000. Mae'r Amgueddfa yn adrodd hanes Cwm Cynon o'r cyfnod cynhanesyddol hyd heddiw. Mae gan gasgliad yr amgueddfa, a reolir gan Wasanaeth Treftadaeth RhCT, wrthrychau sy'n gysylltiedig yn bennaf â thwf diwydiannol a chymdeithas yr ardaloedd glofaol. Mae'r Amgueddfa yn amgueddfa sydd wedi'i hachredu'n llawn dan Gynllun Achredu Cyngor y Celfyddydau ers 2006. Mae'r Amgueddfa wedi'i rheoli ers 2016 gan Ymddiriedolaeth Amgueddfa Cwm Cynon o dan delerau Cytundeb Lefel Gwasanaeth gyda Chyngor Bwrdeistref Sirol Rhondda Cynon Taf. Dyfarnwyd £388,178 i'r Ymddiriedolaeth yn 2017 gan Gronfa Gymunedol Fferm Wynt Pen y Cymoedd er mwyn 'support the Museum to become self-sustainable by diversifying their income streams, increasing the staff team and allowing them to work more with the local community.' Y Cyngor sy'n berchen ar y casgliad ac mae'n parhau i ofalu amdano a'i reoli, gan weithio gyda'r Ymddiriedolaeth i wneud y casgliad yn hygyrch er budd ei rhanddeiliaid. Mae tua 22,000 o wrthrychau yn y casgliad Amgueddfa Cwm Cynon sy'n ymdrin â sawl thema, gan gynnwys (ond heb fod yn gyfyngedig i) hanes mwyngloddio a diwydiannol Cwm Cynon, celf, chwaraeon, deunydd domestig, ffasiwn, a chrefydd.

Llyfrgelloedd Rhondda Cynon Taf

Mae Adran Astudiaethau Lleol Llyfrgelloedd Rhondda Cynon Taf yn mynd ati i gasglu dogfennau ar bob agwedd o'r fwrdeistref, ddoe a heddiw, i'w cadw ar gyfer astudiaeth ac ymchwil ar bob lefel. Cedwir y dogfennau yma yn y Casgliadau Astudiaethau Lleol yn Llyfrgell Aberdâr, Llyfrgell Treorci a Llyfrgell Pontypridd. Mae'r casgliadau ym mhob un o'r llyfrgelloedd yma'n cynnwys miloedd o ddogfennau mewn ystod eang o fformatau. Mae llawer ohonyn nhw'n unigryw.

Mae Llyfrgelloedd Rhondda Cynon Taf wedi defnyddio'r adnoddau yma i greu cyfleoedd deniadol i ddarganfod ein treftadaeth trwy ystod o brofiadau ar-lein. Mae'r prosiect 'Diwygio Delweddau/Altered Images', a ariennir gan Gronfa Dreftadaeth y Loteri Genedlaethol, yn diweddaru Archif Ffotograffau Digidol Ein Gorffennol y Gwasanaeth Llyfrgelloedd, gan lunio gwefan newydd – Ein Treftadaeth RhCT – i arddangos, cofnodi, cadw a hyrwyddo'r diwylliant, treftadaeth, a hanes cyfoethog ac amrywiol Rhondda Cynon Taf. Mae'n cynnwys casgliadau ffotograffig, fideo a sain Llyfrgelloedd RhCT; gwrthrychau o gasgliadau Gwasanaeth Treftadaeth RhCT; a chynnwys ac adnoddau addysgol sy'n ymwneud â RhCT, ochr yn ochr â phrosiectau treftadaeth gymunedol Diwygio Delweddau.

<https://www.rctcbc.gov.uk/CY/Resident/Libraries/Libraries.aspx>

<https://www.rctcbc.gov.uk/CY/Resident/Libraries/Archiveandhistoricsearches.aspx>

<https://www.eintreftadaethrhct.com/>

Theatrau:

Mae'r Cyngor yn berchen ac yn gweithredu dwy theatr, y Parc a'r Dâr yn Nhreorci a Theatr y Colisëwm yn Aberdâr. Gyda'i gilydd, gelwir y theatrau yn Theatrau RhCT ac maen nhw'n gleientiaid a ariennir gan refeniw i Gyngor Celfyddydau Cymru. Mae hanes a

threftadaeth y ddwy theatr yn darparu tystiolaeth o'u statws yn eu hardaloedd, fel man dysgu (trwy'r llyfrgell helaeth, ystafelloedd cyfarfod, achlysuron a darlithoedd), ymgynnull cymdeithasol, chwarae ac adloniant i'r gymuned lofaol leol a denu ymwelwyr a siaradwyr gwadd o bell ac agos. Heddiw, mae'r theatrau'n parhau i fod yn lleoliadau prysur, gan gynnal ystod amrywiol o achlysuron gan gynnwys dramau, comedi, cerddoriaeth, dangosiadau sinema, sioeau i ysgolion a chynyrchiadau cymunedol.

Mae Theatr y **Parc a Dâr**, sy'n theatr restredig Gradd II*, yn cynnwys dau adeilad ar wahân; sefydliad a adeiladwyd ym 1892, a neuadd a theatr lawer mwy a adeiladwyd ym 1913. Mae bwa'r proscenium yn gromlin isel, yn cynnal tarian ddeiliog faróc ar ei bwynt uchaf, ac mae wedi'i addurno'n ddeniadol ar ei hyd gyfan gyda gwaith plastr yn cynrychioli ffrwythau a blodau. Yn 2020, troswyd bar y lolfa yn theatr stiwdio i gefnogi datblygiad gwaith newydd.

Agorodd Theatr y Colisëwm yn swyddogol ddydd Sadwrn, 17 Medi, 1938. Mae ganddo ddyluniad art deco unigryw o'r 1930au gydag awditoriwm 600 sedd a chyfleusterau sinema. Agorwyd estyniad i'r theatr ym 1995 gan ychwanegu cyfleuster bar ac ystafelloedd cyfarfod.

Mae'r Cyngor hefyd yn berchen ar **Ganolfan Gelfyddydau'r Miwni** ym Mhontypridd. Mae adeilad rhestredig Gradd II, ei dreftadaeth a phensaernïaeth gothig drawiadol yn rhan bwysig o dreftadaeth Pontypridd. Sicraodd y Cyngor £5.3 miliwn o arian o Gronfa Ffyniant Bro Llywodraeth y DU i adfywio Canolfan Gelfyddydau'r Miwni mewn cydweithrediad â'r sefydliad elusennol Ymddiriedolaeth Ddiwylliannol Awen. Trwy weithio ar y cyd bydd y Cyngor ac Awen yn sicrhau bod y Miwni yn cael ei ddefnyddio'n llwyddiannus fel lleoliad diwylliannol gyda dyfodol masnachol a hyfyw.

Bydd y Miwni yn ailagor yn 2024 gan ail-sefydlu ei hun fel lleoliad lleol unigryw ar gyfer celfyddydau a cherddoriaeth ranbarthol.

Enghreiffiau o ddarpariaeth treftadaeth annibynnol yn RhCT

Amgueddfa a Phrofiad y Bathdy Brenhinol

Mae Amgueddfa'r Bathdy Brenhinol yn elusen gofrestrdedig ac yn amgueddfa achrededig, wedi'i lleoli ar safle'r Bathdy Brenhinol yn Llantrisant, De Cymru. Wedi'i sefydlu ym 1816, mae gan yr Amgueddfa un o'r casgliadau gorau yn y byd o ddarnau arian a deunydd niwmismatig cysylltiedig. Mae rhagor o wybodaeth am waith yr Amgueddfa ar gael yn: www.royalmintmuseum.org.uk.

Mae Profiad y Bathdy Brenhinol yn un o brif atyniadau twristiaeth Cymru. Mae'n cynnig arddangosfeydd a theithiau hynod boblogaidd ac ystod eang o achlysuron sy'n addas i bob oed. Mae'r Bathdy yn cynnig calendr llawn o weithgareddau - yn amrywio o weithdai creadigol i siaradwyr gwadd arbennig a sesiynau rhyngweithiol.

<https://www.royalmint.com/the-royal-mint-experience/>

Amgueddfa Pontypridd

Mae Amgueddfa Pontypridd, a agorwyd ym 1986 yn hen Gapel Bedyddwyr Cymraeg y Tabernacl, yn adrodd hanes ardal sydd wedi ei thrawsnewid o fod yn gymuned dawel yn y Cymoedd i fod yn dref ddiwydiannol lewyrchus. O gwmpas y diwydiant yma creodd diwylliant bywiog o gerddoriaeth, celf, chwaraeon a gweithgaredd gwleidyddol sy'n dal i siapio'r dref.

<https://www.pontypriddmuseum.wales/cy/home>

Crochendy Nantgarw

Eu gweledigaeth yw trawsnewid lle gwnaed porslen gorau'r byd yn ganolfan fywiog ar gyfer hanes cerameg ac arloesi cyfoes.

Heddiw, mae Crochendy Nantgarw yn amgueddfa annibynnol, yn ogystal ag yn grochendy gweithredol a sefydliad addysgol sy'n cynnig rhyw 500 o sesiynau gweithdy bob blwyddyn.

[Ewch i https://nantgarwchinaworksmuseum.co.uk/cy/](https://nantgarwchinaworksmuseum.co.uk/cy/)

Sant Elfan, Aberdâr

Mae eglwys St Elfan, a sefydlwyd ym 1852 yng nghanol Aberdâr, wedi cael ei hadnewyddu'n helaeth yn ddiweddar. Dyfarnwyd grant Cronfa Gweledigaeth o £491,869 gan Gronfa Gymunedol Pen y Cymoedd i Brosiect Treftadaeth Gymunedol yr Eglwys. Derbyniodd y prosiect hefyd £786,700 gan Gronfa Dreftadaeth y Loteri Genedlaethol, £47,000 gan Cadw, £40,000 gan yr Ymddiriedolaeth Eglwysi Genedlaethol, a £12,000 gan Sefydliad James Pantyfedwen. Ers ailagor, mae wedi darparu gofod newydd bywiog sy'n cynnwys cyfleusterau cyngherddau a chynadledda, oriel arddangos, ystafelloedd cyfarfod, teithiau treftadaeth a sgysiau, ac mae'n parhau i fod yn addoldy prysur.

<https://www.stelvans.com/heritage-activities.html>

Atodiad 2: Polisiâu a Strategaethau

Cadw: Conservation Principles for Sustainable Management of the Historic Environment in Wales

[Conservation Principles for Sustainable Management](#)

Cadw: Polisi, cyngor a chyfarwyddyd

[Polisi, cyngor a chyfarwyddyd](#)

Cwricwlwm i Gymru

[Cwricwlwm i Gymru](#)

Cymru'r Dyfodol: y cynllun cenedlaethol 2040

[Cymru'r Dyfodol: y cynllun cenedlaethol 2040](#)

Deddf yr Amgylchedd Hanesyddol (Cymru) 2023

[Deddf yr Amgylchedd Hanesyddol \(Cymru\) 2023](#)

Sut i wella Effeithlonrwydd Ynni mewn Adeiladau Hanesyddol yng Nghymru

[Gwellu Effeithlonrwydd Ynni](#)

Cynllun Datblygu Lleol (cynllun diwygiedig RhCT 2022-2037)

[Cynllun Datblygu Lleol](#)

Siarter Creu Lleoedd

[Siarter Creu Lleoedd](#)

Polisi Cynllunio Cymru (PCC) Rhifyn 11 (mis Chwefror 2021)

[Polisi Cynllunio Cymru 11](#)

'Gweithio Gyda'n Cymunedau' (Cynllun Corfforaethol RhCT 2024-2030)

[Cynllun Corfforaethol RhCT](#)

Canllawiau Cynllunio Atodol: Yr Amgylchedd Hanesyddol

[Yr Amgylchedd Hanesyddol \(Canllawiau Cynllunio Atodol\)](#)

Canllawiau Cynllunio Atodol: Adeileddau Camlas Dynodedig

[Adeileddau Camlas](#)

Canllawiau Cynllunio Atodol: Datblygu a'r Gymraeg

[Y Gymraeg](#)

Canllawiau Cynllunio Atodol: Rhestr o Adeiladau o Bwysigrwydd Lleol

[Adeiladau o Bwysigrwydd Lleol](#)

**Nodyn Cyngor Technegol 24 (TAN 24) Yr Amgylchedd
Hanesyddol**

Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol (Cymru) 2015

Nodyn Cyngor Technegol 24

Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol